

Державницька позиція Іллі Шрага у I Державній думі Російської Імперії

Тетяна Кінзерська

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

Дослідження внеску визначних діячів у розбудову української державності є одним із найважливіших завдань сучасної вітчизняної історико-правової науки. Серед таких постатей яскраво виділяється відомий юрист, адвокат, політичний і громадський діяч Ілля Шраг, який був обраний до I Державної думи як депутат від Чернігівської губернії. Саме його державницька позиція у стінах законодавчої установи відіграла помітну роль у боротьбі за права і свободи українського населення у складі Російської імперії.

Державна дума як представницька законодавча установа Російської імперії була створена згідно з Маніфестом імператора Миколи II від 6 серпня 1905 р. «Про заснування Державної думи». 17 жовтня 1905 р. Миколою II було видано Маніфест, відповідно до якого Державна дума отримала законодавчі права. «Положення про вибори до Державної думи» і виборчий закон від 11 грудня 1905 р. визначили завдання та умови її роботи, а також порядок проведення виборів до Думи [1].

Перемога І. Шрага на виборах до законодавчої установи була цілком закономірною, адже він став депутатом не тільки як відомий і авторитетний юрист, але й непохитний захисник прав України, визначний діяч національно-визвольного руху. За час своєї парламентської діяльності, він користувався пошаною не лише своїх земляків, а й усього українського загалу. Його плідна діяльність у стінах думи неодноразово висвітлювалась у засобах масової інформації і часто ставала предметом обговорення серед громадськості [2, с. 100-101].

4 травня 1906 р. на одному із засідань, коли розгорілися дебати з приводу амністії політичних в'язнів, він навів конкретні приклади сваволі місцевої влади, зокрема, відзначив жорстоке ставлення до селян Чернігівської губернії. Головним змістом його виступу стало визнання права на боротьбу, включно із збройною, тих, кого в царській Росії вважали політичними злочинцями. Позиція І. Шрага з даного питання була схвально сприйнята суспільством та здобула чимало позитивних відгуків.

Не менш важливою є позиція діяча стосовно аграрного законодавства. Розглядаючи аграрний законопроект він наголошував на визнанні необхідності примусового відчуження землі, в тому числі й тієї, що знаходилась у приватній власності. Крім того, визнавав, що відчужені землі повинні поступити в користування або власність селян. У зв'язку з цим І. Шраг наголошував, що аграрне питання потребує якомога швидшого розв'язання і тому необхідно передати його вирішення на місця [5, с. 530]. Він вважав, що таку функцію цілком можуть виконати земства, але за умови реформування їх на широких демократичних засадах.

Важливим є підхід Іллі Шрага до проблеми погромів у краї. Будучи фаховим юристом він постійно захищав права і свободи населення, вважав антисемітизм руйнівною зброєю в руках правлячих кіл. Велике обурення викликав у демократичної громадськості погром у Белостоці (Польща), який відбувся на початку червня 1906 р. Впродовж декількох днів у червні 1906 р. було убито майже 100 чоловік. Сотні поранених і покалічених людей залишилися без засобів для існування. І. Шраг, як і переважна більшість відомих тогочасних діячів, став на захист жертв погрому, відмітивши ту велику небезпеку, яку мало для країни потурання насильникам. Відстоюючи дану позицію в Думі 29 червня 1906 р., І. Шраг відкрито звинуватив уряд в «потуранні темним елементам і піджаленні їх на погроми» [6, с. 608]. На думку депутата уряд спеціально створив таку атмосферу, яка була направлена на посилення національної ворожнечі.

З метою об'єднання українських депутатів у стінах думи діяч виступив одним з ініціаторів створення відповідної парламентської фракції. У процесі роботи фракція працювала над проектом про національні права, а також значну увагу приділила питанню запровадження рідної мови в школах українських губерній.

Захищаючи права української мови І. Шраг наголошував на необхідності її застосування у сфері судочинства. Він піднімав питання про мовний режим під час ведення судових процесів. Актуалізуючи на мовному питанні він зауважив: «коли постановлено було завести нові суди у остзейському краю, то мали поставити, на рівно з язиком державним, російським, і язики тубольців-німецький, лотишський і естський [3, с.108]. Проте спеціальним законом 1880 р. такий принцип було відкинуто і російську мову введено як обов'язкову у мирових і волосних судах. Діяч наголошував на необхідності забезпечення права кожного народу Російської імперії на використання рідної мови у державних установах в рамках конкретного етнографічного регіону [4, с. 148]. Фактично, втілення такого задуму значною мірою послужило б легітимізації ідеї автономії України.

Реалізувати дані проекти не вдалося, оскільки в ніч з 8 на 9 липня І Державну думу царським указом було розпущено. Відповідне оголошення з'явилося вранці 9 липня 1906 р. Прийшовши до Таврійського палацу на чергове засідання депутати натрапили на зачинені двері. Поруч на стовпі знаходився маніфест за підписом царя про припинення роботи І Думи.

У відповідь близько 200 депутатів, серед яких був Ілля Шраг, негайно виїхали до Выборгу з метою обговорення тексту звернення «Народу від народних представників». Вже ввечері 11 липня текст надрукованого звернення самі депутати почали поширювати, повертаючись до Петербурга. Звернення закликала до громадянської непокори у відповідь розпуск Думи (несплата податків, відмови від військової повинності) [2, с. 123-124].

Однак бажаного позитивного результату це не дало. Перша Державна дума припинила своє існування, проте ідея її подальшого функціонування остаточно не відкидалась. У Маніфесті про розпуск І Думи говорилося, що закон про заснування Державної Думи буде «збережено без змін». На цій основі

розпочалася підготовка до нової кампанії з виборів до II Державної думи.

Таким чином, активна державницька позиція Іллі Шрага у I Державній думі Російської імперії сприяла захисту прав та інтересів рідного народу. У стінах законодавчого органу завдяки гармонійному поєднанню високого професіоналізму і практичного досвіду діяч широко акцентував на потребах українського населення, сприяв боротьбі українців за власне самовизначення.

Ключові слова: Ілля Шраг; I Державна дума Російської імперії; українська державність.

Список використаних джерел

1. Белов С. А. *Выборы членов Государственной Думы Российской империи в 1905-1912 гг.* URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vybory-chlenov-gosudarstvennoy-dumy-rossiyskoy-imperii-v-1905-1912-gg/viewer> (дата звернення 02.12.2021).
2. Демченко Т. П. *Батько Шраг: монографія.* Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2008. 264 с.
3. І. Л. Шраг: документи і матеріали / Упор. В. М. Шевченко, Т. П. Демченко, В. І. Онищенко. Чернігів, 1997. 166 с.
4. Левченко І. К., Котляр О. А., Кухарук У. Р., Сморжевська О. О. *Поняття «соборності» та «рідної мови» у контексті українського національного відродження (на прикладі світоглядів Олександра Кониського та Іллі Шрага) // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник : серія історична / [редкол.: С. А. Копилов (гол. ред.), О. М. Завальнюк (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Вип. XIV. С. 145-154.*
5. *Речь И. Шрага в Государственной Думе // Украинский вестник. 1906. №7. С. 527-531.*
6. *Украинский вестник / Под редакцией М. А. Славинского и при ближайшем участии проф. М. С. Грушевского, проф. Д. Н. Овсянко-Куликовского и А. А. Русова. Санкт-Петербург, 1906. № 8 (9 июля). С. 557-620.*